

WITALIJ ROSOWSKI – LUBLIN

[Recenzja]: Krzysztof Rafał Prokop, *Biskupi kamienieccy od średniowiecza do współczesności. Szkice biograficzne*, Biały Dunajec–Ostróg 2007, seria: Biblioteka „Wołanie z Wołynia”, t. 55, ss. 401+3nlb.

W 2007 roku w ramach serii wydawniczej Biblioteka „Wołanie z Wołynia”, jako tom 55, ukazała się kolejna książka Krzysztofa Rafała Prokopa poświęcona rzymskokatolickim biskupom na ziemiach ukraińskich wchodzących w skład historycznej metropolii lwowskiej. Po wydaniu zbiorów szkiców biograficznych biskupów łuckich (2001) oraz kijowskich (2003), jak zaznaczył we wstępie autor publikacji (s. 11), przyszła kolej na ordynariuszy diecezji kamienieckiej obrządku łacińskiego. Omawiana praca prezentuje 54 szkice biograficzne biskupów diecezji kamienieckich od początków jej powstania aż do dnia dzisiejszego.

Dzieje biskupstwa ze stolicą w Kamieńcu Podolskim, rozciągającego się niegdyś na południowo-wschodnich kresach I Rzeczypospolitej, a dziś obejmującego województwa winnickie i chmielnickie na Ukrainie, sięgają końca XIV wieku. Projekt powołania biskupstwa w Kamieńcu Podolskim zrodził się już w połowie XIV wieku¹. Obecnie przyjmuje się, że diecezja kamieniecka powstała między 1379 a 1384 rokiem, a najpóźniej przed ostatecznym wcieleniem Podola do Polski (przed 1387)². Od początku swego istnienia była ona narażona na różnego rodzaju niebezpieczeństwa, zwłaszcza ciągle niszczycielskie najazdy tatarskie na Podole. Z tego też względu biskupstwo kamienieckie było bardzo słabo uposażone i zaludnione. W swojej ponad sześciowiekowej historii rzeczona diecezja kilkakrotnie ponosiła ogromne straty i nie raz ulegała nawet kasacji. Wspomnieć tu należy chociażby okupację Podola przez Turków w latach 1672-1699, samowolną kasatę

---

¹ J. Mucha, *Organizacja diecezji kamienieckiej do 1795 roku*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 30 (1983) z. 4, s. 76-77; B. Kumor, *Kamieniecka diecezja*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 452-453; H. Borcz, *Początki diecezji kamienieckiej i jej dzieje w I Rzeczypospolitej (XIV-XVIII)*, „Studia Catholica Podoliae” (dalej: SCP), 1(2002) s. 106.

² W. Abraham, *Założenie biskupstwa łacińskiego w Kamieńcu Podolskim*, w: *Księga pamiątkowa ku czci 250 rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego przez króla Jana Kazimierza w r. 1661*, t. 1, Lwów 1912, s. 13-14; B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, 18-24 (1969-1972) s. 135.

diecezji przez carycę Katarzynę II (lata 1795-1798), a później w 1866 roku przez cara Aleksandra II, czy wreszcie 70-letni okres prześladowań i represji reżimu komunistycznego. W tej sytuacji pasterze diecezji kamienieckiej mieli bardzo trudne zadanie do spełnienia, bowiem rządy tym lokalnym kościołem wymagały nie ładu wysiłku i wyrzeczeń. Szczególnie w okresie nowożytnym wielu hierarchów traktowało tę kresową i ubogą diecezję jedynie za początkowy szczebel na drodze do dalszej kariery kościelnej. Dlatego też tylko 15 z 37 ordynariuszy kamienieckich mianowanych w XVI-XVIII wiekach dożyło kresu swych dni na tym stanowisku (s. 12).

Pierwszy znany ze źródeł biskup diecezji kamienieckiej miał na imię Aleksander (zm. 1410 r.)³. Od tego czasu na stolicy biskupiej w Kamieńcu Podolskim zasiadało ponad 50 osób. Istniejące spisy i katalogi ordynariuszy kamienieckich nieco różnią się między sobą. Wspomniane nieścisłości dotyczą okresu przedrozbiorowego dziejów biskupstwa⁴. Po kasacie w 1866 roku diecezja kamieniecka przez pięćdziesiąt dwa lata nie miała własnego ordynariusza, a jej administratorami byli biskupi łucko-żytomierscy⁵. Sytuacja ta zmieniła się pod koniec I wojny światowej, gdy papież Benedykt XV reaktywował biskupstwo kamienieckie i dał mu własnego pasterza w osobie księdza Piotra Mańkowskiego⁶. Jego rządy diecezją trwały zaledwie kilka lat. Na kolejnego biskupa Kościół rzymskokatolicki na Podolu musiał czekać długich 65 lat. Dopiero upadek totalitarnego systemu komunistycznego umożliwił wznowienie diecezji i nominację w 1991 roku księdza Jana Olszańskiego ordynariuszem w Kamieńcu Podolskim.

Prezentowana książka autorstwa K. R. Prokopa, jest pierwszym tego rodzaju opracowaniem, szczegółowo przedstawiającym sylwetki wszystkich biskupów kamienieckich od czasów średniowiecza aż do współczesności. Autor recenzowanego wydania do każdego z uwzględnionych hierarchów starał się zgromadzić w miarę pełny materiał biograficzny. Jego uwadze nie uszli nawet biskupi-nominaci, którzy z różnych względów tak i nie zdołali objąć rządów w Kamieńcu (np. Piotr Gołąbek z Zamiechowa, Andrzej Chodecki czy Piotr Arciechowski). Dotychczas najwięcej uwagi pasterzom diecezji kamienieckiej poświęcał Antoni

³ Abraham, *Założenie biskupstwa łacińskiego w Kamieńcu*, s. 14, 25; Mucha, *Organizacja diecezji kamienieckiej*, s. 101.

⁴ Według niektórych spisów do kasaty w 1866 roku diecezja kamieniecka miała 55 biskupów. A. Rolle, *Zameczki podolskie na kresach multańskich*, t. 2, Warszawa-Kraków 1880, s. 149-193; K. Iwanicki, *Katedra w Kamieńcu*, Warszawa 1930, s. 4-9. Inne wykazy zawierają listę nawet 57 hierarchów. X. K. N., *Kamienieckie biskupstwo*, w: *Encyklopedia Kościelna*, red. M. Nowodworski, t. 9, Warszawa 1876, s. 403-412. Nieco mniejsze liczby (53 czy 54) wymieniają katalogi zawarte w rubrycelach kościelnych i innych źródłach diecezjalnych. *Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri dioecesium Luceoriensis et Żytomiriensis nec non Camenecensis*, Anno Domini 1918, [Żytomiriae 1918], s. 85-86; *Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri dioecesis Camenecensis*, Pro Anno Domini 1924, [Buczacz 1924], s. 5-6; K. Nosalewski, *Kamieniec na Podolu. Habemus pontificem, pamiątka przybycia do Kamieńca biskupa Piotra Mańkowskiego, biskupa diecezji kamienieckiej w dniu 8 grudnia 1919 roku*, Lwów 1920, s. 10-12.

⁵ B. Kumor, *Kasata diecezji kamienieckiej na Podolu w 1866 r.*, SCP, 1 (2002) s. 212-216.

⁶ Nosalewski, *Kamieniec na Podolu*, s. 3, 10; „Wiadomości Diecezjalne Kamienieckie”, 1-2 (1920) s. 1.

Rolle, w swoim dziele *Zameczki podolskie*⁷. Ponadto podstawowe informacje o życiu i działalności większości ordynariuszy kamienieckich można znaleźć w pracy Piotra Niteckiego⁸ oraz poszczególnych tomach *Polskiego Słownika Biograficznego*.

Szkice biograficzne biskupów kamienieckich wydane w 2007 roku zostały poprzedzone przedmową obecnego ordynariusza diecezji kamieniecko-podolskiej księdza biskupa Leona Dubrawskiego oraz krótkim wstępem autora publikacji. Książka ta miała nie tylko służyć pomocą dla badaczy zajmujących się historią Kościoła na tych ziemiach, lecz także popularyzować wśród szerokiego grona czytelników wiedzę o pasterzach diecezji kamienieckiej (s. 13). W recenzowanej pracy Krzysztof Prokop, na wzór opublikowanych wcześniej zbiorów życiorysów biskupów łuckich i kijowskich, skupił się głównie na ściśle pojętym *curriculum vitae* poszczególnych hierarchów kamienieckich. Natomiast dzieje diecezji, jak sam podkreślił, pozostawały na drugim planie i służyły głównie jako tło historyczne do omawianych biogramów (s. 12). Generalnie autor jest konsekwentny wobec tej zasady, jednak przy życiorysach niektórych biskupów wychodzi poza wyznaczone przez siebie granice. Przykładem tego jest zamieszczenie szczegółowego opisu składu kamienieckiej kapituły katedralnej na podstawie wizytacji biskupa Adama Stanisława Krasińskiego z 1778 roku (s. 313-314).

Zdecydowaną większość, wśród pocztu 54 omawianych hierarchów kamienieckich, stanowią postacie z okresu przedrozbiorowego dziejów Kościoła na Podolu. W ciągu dwóch ostatnich stuleci diecezją kamieniecką rządziło zaledwie sześciu ordynariuszy. Autor recenzowanego dzieła w sposób chronologiczny przedstawił szkice biograficzne poszczególnych rządców diecezji kamienieckiej. Niniejszy zbiór życiorysów otwiera biogram biskupa Aleksandra (przed 1406-1410), a kończy sylwetka aktualnego ordynariusza w Kamieńcu Podolskim księdza biskupa Leona Maksymiliana Dubrawskiego (od 2002 r.). Prezentację pierwszego ze znanych hierarchów kamienieckich Krzysztof Rafał Prokop rozpoczął od krótkiego przedstawienia początków biskupstwa ze stolicą w Kamieńcu Podolskim. Szczególnie o pierwszych pasterzach diecezji kamienieckiej zachowało się niewiele informacji. Mimo to, autorowi omawianej publikacji udało się w miarę wyczerpującą przybliżyć czytelnikom sylwetki tych osób. Nieco łatwiejsze zadanie K. Prokop miał przy późniejszych łacińskich hierarchach rządzących na Podolu. W miarę możliwości autor dość szczegółowo opisuje pochodzenie, drogę życiową i przebieg kariery kościelnej poszczególnych biskupów kamienieckich. W swoim zbiorze nie pominął nawet tak kontrowersyjnej dla Kościoła rzymskokatolickiego na Podolu postaci księdza biskupa Michała Romana Sierakowskiego, pasterza samowolnie powołanej przez carat diecezji latyczowskiej. Ponadto autor wyjaśnił również sprawy wymienianych często w katalogach i spisach kościelnych biskupów-nominatów Jana Czarneckiego 1677 r. (s. 232) i Hieronima Antoniego Szeptyckiego 1759 r. (s. 309).

⁷ Warszawa-Kraków 1880, t. 2, s. 149-193.

⁸ *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992.

Recenzowana praca została napisana poprawnym i naukowym językiem, choć niekiedy w tekście zdarzają się pewne nieścisłości i drobne literówki. Autor na przykład czasami używa mało zrozumiałe dla współczesnego czytelnika latynizmy („kuratus” s. 341). Należałoby też podać współcześnie używane nazwy takich miejscowości jak Felsztyn (Fulsztyn, s. 294) czy Husiatyn (Usiatyn, s. 255). Autor błędnie również używa nazwy podolskiej wsi Manikowce (Manikowice, s. 367), w której przez długie lata mieszkał i pracował przyszły biskup Jan Olszański. Poza tym wśród grupy księży kamienieckich skazanych na śmierć w 1922 roku za opór konfiskacie kosztowności kościelnych nie było ks. Feliksa Lubczyńskiego, a figurował natomiast ks. Antoni Niedzielski (s. 360). Pewne zastrzeżenia można również mieć co do treści przedstawionych biogramów. Po dokładnej lekturze książki odnosi się wrażenie, że autor zbyt wiele miejsca poświęcił sprawom genealogicznym i powiązaniom rodzinnym hierarchów, a za mało uwagi rządzą biskupów w diecezji kamienieckiej.

Zbiór szkiców biograficznych poświęcony biskupom kamienieckim zamykają dwa aneksy (*Biskupi kamienieccy według imion; Translacje biskupów kamienieckich*) oraz wykaz literatury. Co do ostatniego można mieć pewne zastrzeżenia, bowiem autor opracowania ograniczył się wyłącznie do ważniejszych pozycji dotyczących dziejów diecezji kamienieckiej. Nie wiadomo jednak z jakich powodów Krzysztof R. Prokop pominął w bibliografii biogramy hierarchów kamienieckich zamieszczone w *Polskim Słowniku Biograficznym*, czy inne prace biograficzne poświęcone niektórym biskupom kamienieckim, chociażby monografii M. Dzieduszyckiego, *Żywot Wacława Hieronima Sierakowskiego arcybiskupa lwowskiego*, Kraków 1868 lub artykułu A. Hlebowicza, «Trwajcie». *Biskup Jan Olszański (1919-2003)*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, 2006 nr 5(64), s. 73-81.

Wartość poznawczą i estetyczną danej publikacji ubogacają liczne ilustracje (portrety biskupów i fotografie obiektów sakralnych). Szkoda jedynie, że większość z nich tylko pośrednio dotyczy dziejów diecezji kamienieckiej, a niekiedy przedstawia osoby mało związane z tym biskupstwem. Zdecydowanie za mało jest ilustracji przedstawiających samych hierarchów kamienieckich. W sposób szczególnie zabrakło zdjęć dwóch ostatnich XX-wiecznych rządców diecezji kamienieckiej biskupów Piotra Mańkowskiego i Jana Olszańskiego. Przydałby się również indeks osób i nazw geograficznych, co ułatwiłoby lekturę książki. Publikacja K. Prokopa, mimo wspomnianych niedociągnięć, jest interesującą pozycją przybliżającą postacie biskupów diecezji w Kamieńcu Podolskim.